

*Милорад П. Радусиновић\**  
*Београд*

## СРБИ У ВОЈСЦИ РУСКОГ ЦАРА МИХАИЛА РОМАНОВА 1628–1633. ГОДИНЕ

### Сажетак

Међу државним актима из времена Московске Русије (Московије) сачували су се и они који говоре о учешћу и странаца у редовима царске војске у доба цара Михаила Романова. Међу њима се, поред осталих, помињу и Срби. Сви они су се издржавали на рачун царске благајне, уживајући као ратници одређене привилегије. Русија је радо примала у своју војску лојалне стране плаћенике, бирајући оне који у ратним околностима не би нанијели штету руској држави.

**Кључне ријечи:** цар Михаил Фјодорович, војвода Михаил Борисович Шеин, Грци, Срби, Литванци, Њемци, Пољаци, козаци.

### I

Од оснивања Посољског приказа 1549. у доба Ивана Грозног (1530–1584), само двије године након крунисања руског цара, почео је тихи прилив православаца у Русију.

Ова државна установа је доцније промијенила име у Колегијум иностраних дјела (односно Колегијум иностраних послова). Странци су подносили писмену молбу (звану челобитнија) како би добили неку службу и новчану помоћ.

Откако је изабран за руског владара 21. фебруара 1613. године Михаил Фјодорович Романов је настојао да ојача руску војску и да у састав руске државе врати низ територија које су његови претходници изгубили. Руски цар се потрудио да позове и стране најамнике у руску војску, за којима је постојала велика потреба, само се ускоро показало да при избору треба показати опрезност. Тако

---

\* Доктор историјских наука у пензији.

је кнез Артемиј Астон из Енглеске био у дослуху с Пољацима, а 20 људи које је довео са собом умакли су из Москве у Литву. Па је и непоуздани Астон убрзо напустио Русију и отишао у Пољску. Неки од ових странаца (Енглеза и Шкотланђана) долазили су у Русију због глади и немаштине, многи нису могли, жалећи се и на климатске услове, да се помире с чињеницом да трајно остану на тлу Русије. Дешавало се и обрнуто: капетан поријеклом Ирац, командант тврђаве Бјела, у пољској служби, предао је Русима тврђаву и своју чету уврстио у руске најамнике. Неки странци су, поготово кад су прелазили у православље, добијали/ као Јуриј Безсонов, очигледно са русификованим именом и презименом) наследио имање (вотчину), док су други примали, уз бесплатну храну, и неку плату за најамничку службу. Из аката Посољског приказа, види се сва шароликост најамничке војске. Тако је 1628.у Бољшом пуку у Тули било 118 локалних Пољака и Литванаца на челу с командиром чете Јаковом Рогоновским, док је командир чете Денис фан Визин предводио јединицу у којој су била шездесет троје Њемаца.

У другој јединици истог пука било је 120 Пољака и Њемаца под командом ротмистра Кремског. Томас Герн предводио је 64 војника који су претходно предали тврђаву Бјелу, а посебном јединицом унутар поменутог пука командовао је ротмистр Јаков Вуд у којој су било 80 људи (Грци, Срби, Власи (тј. Румуни) и Њемци).

Руска власт је ангажовала и своје људе и странце да ван граница Русије врбују најамнике. Па ипак, пуковник Александар Лесли добио је прецизан задатак да „унајми војнике из Шведске државе и других држава, осим Француза, односно осим Француза и других, који су римске вјере, никако не унајмљивати“. Зазирање од војника католичке вјере у руској војној служби потицала је свакако и од царевог оца митрополита Филарета који је неко вријеме био и у пољском заробљеништву. Поред оваквих јединица било је оних које су састављене од Руса. Ови Руси су војне вјежбе савладали по иностраном (европском) моделу и спремали су се често за командне функције. Чак 2700 дјецe бојара из руских градова и подмладак разних чиновника, изузев руских мужика, пролазило је кроз војне вјежбе, а командовао им је њемачки пуковник Самуил Шарл. Сви они су упућени ка Смоленску под команду руског команданта Шеина. Њима се придружила и група од 81 војника (Грци, Срби и „Власи.“).Њемачки официрски кадар (пуковници, мајори, капетани) командовао и и над војницима из православних народа, који су по руском мишљењу били поузданији. Руси су имали повјерења и у војнике протестантске вјере из Њемачке и Шведске, поготово у оне

који су брзо прихватили православље, а један дио њих се асимиловао у Русе, задржавајући понекад и свој пређашња презимена. За пуковника Леслија се тврдило да има 946 војника и официра, док је пуковник Јаков Шарл располагао са 935 људи, а пуковник Фукс са 679 ратника. Уз то, пуковник Сандерсон је командовао над 923 војника и официра, пуковник Виљем Кит и Јуриј Матејсон над 346 официра и 3282 војника. Стизали су најамници из разних њемачких земаља њих 180, записани у Посољски приказ и упућени на бојиште. Према списку број њемачких најамника брзо је нарастао на 3653 ратника. У службу су ступила и двојица непunoљетних Њемаца као преводиоци, а ангажовано је и 68 руских трубача, размјештених по разним јединицама, који су свирали, кад је било потребно, узбуну. Њемачки ратници у руској војсци били су распоређени у 6 пукова, док су Пољаци и Литванци (можда Летонци?) сачињавали двије чете. Ове мјешовите јединице су заједно имале убрзо 14801 војника и официра. Ипак, команданту Шејну и 1628 и 1629 послато је појачање (предвођено од кнезова Черкаског и Пожарског). У саставу јединице од 162 ратника нашли су се православци (Грци, Срби, Власи и Молдавци). Њима се придружио пуковник Александар Гордон са 1567 драгуна: У војсци је било муслимана Татара, уз покрштене Татаре, али и донских и јаицких козака. Очигледно је да руска војска, хетерогена по свом националном и вјерском саставу, настојала да се не поремети равнотежа, јер се избјегавало да преваладају муслимани, док се више толеранције испољавало према протестантима. Кад су питању хришћани, водило се рачуна, кад се год могло, да православци буду заступљени у значајном броју (Грци, Срби, Власи и Молдавци, уз руске бољаре и козаке). И официри протестанти били су добродошли, а католици су изазивали озбиљну подозривост.

Комбиноване јединице од балканских православца (међу којима се не примјећују Бугари), те муслимана из предјела Русије, покрштених Татара и православних козака, предводили су руски официри, а било је неких мјешовитих јединица са руским и њемачким командантима.

У најамнике су примани млађи људи, али нема података да ли су неки од њих ожењени. Ипак, тешко је повјеровати да неки од њих нису живјели у легалним или ванбрачним заједницама или да нису имали дјеце. Њихов статус је свакако зависио од тога да ли су имали породицу или не. Ступивши у женидбене везе с Русињама, они су, некад више некад мање, пролазили кроз процес ненасилне русификације. Уз то, они који су прихватили православље још

лакше су се сродили са руским становништвом. Чињеница је да и протестантизам и католичанство није успјело да се укоријени у руском народу, док су ислам и будизам опстали међу становништвом Русије, мимоилазећи етничке Русе.

Била је велика разлика у примањима између најамника. Тако је пуковник добијао мјесечно 400 сребрењака (јефимака или рубља), мајор 100, лекар 60, заставник 35, поп 30, целат 8, а редов само 4  $\frac{1}{2}$  сребрењака. Од свештеника су се једино помињали православни попови. Ови духовници су били при руци Грцима, Србима и Румунима, па је очигледно да католици, протестанти и муслимани нису имали свештенике који су исплаћивани из државне благајне. Није било ни богомоља осим православних, а католички мисионари су нерадо виђени након мешетарења Пољака у Смутном времену. Сви инострани најамници су били изједначени у примањима. Срби су махом били редови, било у пјешадији или коњици, али очигледно нису заузимали официрска мјеста.<sup>1</sup> Нису забиљежени ни официрски чиновници код других православаца Њемачки официрски кадар, с ратничким искуством, стичући привилегије, постао је све утицајнији. Њемци су позивали и своје сународнике да дођу у Русију. Иако се дио њих русификовао, они су опстали под својим именом. Срби који су ушли у руску војску временом су брзо нестали, али су долазили нови. И ови новопридошли су се ускоро сродили с Русима. Нема помена ни о Власима и Молдавцима. Тешко је повјеровати да презимена Србин и Србинович, и данас присутна у Русији, имају руско поријекло.

Насупрот њима, Грци су, лојални Русији, махом задржали своје народно име.

У доба цара Михаила Фјодоровича Романова (владао 1613–1645), дјед Петра Великог<sup>2</sup> у руску војну службу примљен је

1 Јефимок, пољски назив за чешки град (Јоахистал – данас Јахимов). Тако су Руси називали њемачки сребрни новац. У Русији је уведен у 17. вијеку. Руси су га у 17. и 18. вијеку користили као сировину за ковање свог сребрног новца. У доба цара Алексеја Михайловича (1654–1655) тако се звала сребрна рубља. Већ 1655. пуштено у промет 800000 сребрних рубља..

2 Романови, руска царска династија која је владала Русијом преко 300 година, односно 1613–1917. године. Име су добили по Роману Јурјевичу, бојару цара Василија III, чија се кћерка Анастасија удала за цара Ивана IV Грозног. Његов син Никита Романов је био старатељ малолетног Фјодора Ивановича, последњег из династије Рјуриковича. Ипак, његов син Фјодор Никитич Романов изгубио је битку за пријесто с Борисом Годуновим, па је упућен у манастир и касније постао патријарх Филарет. Смутно вријеме се окончало протјеривањем Пољака из Русије, кад су бојари на сабору, 21. фебруара 1613. године, изабрали за цара његовог сина Михаила Фјодоровича Романова. Цар Михаил Ф. Романов, родоначелник династије примио је стране најамнике у руску војску, међу њима и Србе, а такву праксу наставио је и његов унук Петар I Велики (1672–1725) који је

извјестан број иностраних најамника. У низу аката из 1628-1633. помињу се Грци, Срби, Литванци (Летонци?) и Њемци. У свим документима из тог времена користио се искључиво стари календар, па је Нова година, идентично као некад у Византији, почињала с 1. септембром (тек је Петар Велики увео 1. јануар 1700. године као почетак Нове године).

## II

Иноземни или Посољски приказ у старим руским документима био је назив за тадашње Министарство иностраних дјела. У савременом руском језику ријеч „иноземни“ је ишчезла као застарјела и употребљава се ријеч инострани. Документ (који дајемо у преводу) је заведен под 7140. годином од постанка свијета, односно 1632. од Христовог рођења. Кнез Иван Б.Черкаски (?-1642) је одређен од цара Михаила Романова да обавља важну функцију у походу ка Смоленску, а у времену 1633-1642. вршио је дужност предсједника владе. Непосредну опсаду Смоленска, руског града кога су држали Пољаци с намјером да им послужи као полазна тачка у притиску на Москву и Русију у цјелини, предводио је војвода Михаил Борисович Шеин. Под његовом командом били су иностранци, међу њима Грци и Срби. У руским документима помињани су спискови иностраних најамника, без њиховог укупног броја, једино је сигурно да је највише православца било из грчког и српског народа. Загонетно је како су Грци, Срби и Румуни сазнали да постоји потреба у Русији за њиховим ангажовањем, нити ко је све пропагирао ову кампању њиховог придобијања за служење у руској војсци. Да ли је ријеч само о случајним дошљацима, јер је било и таквих који су долазили да моле помоћ од царске благајне, не заборављајући да истакну своје стварно или измишљено племићко поријекло, или се ради о људима који нису хтјели да остану безлична обесправљена маса турске раје него да се преобразе у најамнике хришћанске војске и да, служећи Русији, побољшају свој

---

имао и посебну јединицу састављену од Срба. Мушка линија Романових је изумрла већ 1730. године смрћу Петра II, док је женска лоза, почевши од Ане Ивановне потрајала до 1761. године и угасила се смрћу Јелисавете Петровне. Наслиједио ју је Петар III, који је по мајци Ани Ивановној био унук Петра Великог из династије Холштајн-Готорп-Романов. Ана Ивановна (1693–1740, царица од 1730. године, жена Фридриха Вилхелма, војводе Курландије. Царица Ана Ивановна, кћи цара Ивана V, старијег полубрата Петра Великог, писмено је обећала бојарима да ће владати уз њихову сагласност. У учвршћивању власти и сузбијању бојара помогао јој је Г.И.Головкин, поуздани сарадник Петра Великог. У рату с Турском 1736–1739. Русија добила је Београдским миром 1739. Азов, уз услов да га не утврђује.

неугледни материјални и друштвени статус за себе и свије породице. Могуће је да су неке од ових сиромашних дошљака заврбовали за војну службу, док су други, који су дошли добровољно с намјером да уђу у састав руске војске, срдечно прихваћени. Нажалост уз ове акте нису приложени ни спискови с именима и подацима о поријеклу, него се може наслутити да је такве спискове посједовао руски владар, нити се може уочити њихов укупни број, као ни ратни распоред по којем су разврстани. Највјероватније да сама идеја ангажовања иностраних најамника не припада цару, неодлучном Михаилу Фјодоровичу, него, прије свега, његовом оцу патријарху Филарету који је до своје смрти био главни чинилац у московској држави. Могуће је да је управо руски патријарх процијенио да ,пored најамника из православних земаља, ваља привући и Њемце који су имали бројна трвења с Пољацима. Без сумње је дио Њемаца био распоређен у пјешадији, па није искључено да су Срби, поред службе у пјешадији, били и у коњици. Срби су највјероватније дошли из Угарске или Трансилваније (Седмоградске или Ердеља), а мање је вјероватно да су они пристигли из поробљене Србије или Босне и Херцеговине. Ријетки су били они Срби који су доспјели у Русију са тла Млетачке Републике.

Пада у очи да се Срби, по бројности, стално помињу одмах после Грка (којих је тада било доста на обалама Црног мора и на Криму), што је указивало на њихову бројност у руској војсци. Руски извор нам је открио да Срби и Грци припадају страним најамницима ранијег, тј. старијег поријекла, тј. да су у руској војсци неко вријеме прије лета 1632. били у ратним походима, гдје су стекли, заједно с Русима, борбено искуство и да се по дужини боравка разликују од других странаца коју су се накнадно прикључили.

Нема података ни о неизбјежним војним вјежбама кроз које су најамници, можда раније, морали проћи да би постали саставни дио руске војске. Осим Грка и Срба, од странаца помињали су се још Литванци (Летонци?) и Њемци. Нема сумње да су Њемци били склони војним вјежбама, које су сигурно укључивале и неке Русе, што је свакако довело до њиховог све већег утицаја у руској војсци, гдје се њемачко војно искуство све више почело да се цијени. Све више се уважавала и њемачка војничка дисциплина и ратна вјештина. За офанзивне борбене операције бирани су млађи људи или они који су били у пуној мушкој снази, спремни да издрже све напоре. Резервистима није придаван велики значај. У документима се тврдило да се Руси и дио Њемаца налазе на пјешадијским војним вјежбама, па одсуствују оправдано приликом смотре. Руски

племићи-бојари су били савјетници руских владара, па и учесници у ратним походима. Руски цар који је издавао наређења војсци називан је господарем, бојари су му били потчињени, а самим тим и сви инострани најамници (Грци, Срби и други). Осим тога племићи бојари су били присутни код Румуна као племићи посједници, а израз „бољари“ је био својевремено познат и у средњовјековној Србији. Тада владујући бојарски род Романових потицао је од Андреја Кобиле из 14.вијека. Доцније су се они прозвали у 16.вијеку Кошкини, па Захарини и најзад Романови. Поред цара, одређену улогу у оновременој Русији играла је и великашка скупштина (Дума) (у савременој Русији Дума је данас назив руског парламента-примј.М.П.Радусиновића).

С разлогом смо, приликом превода, изостављали дугачку титулу руског цара, јер би она непотребно оптерећивала текст. Исто тако, напустили смо у преводу тадашње застарјеле називе „Сербјани“ и „Гречани“ савременим називом Срби (Серби) и Грци (Греки). Сад доносимо у цјелини један од докумената из Посољског приказа у којем се помињу страни најамници, међу којима је било и Срба. Овај документ је посебно занимљив, јер нас упознаје с наоружањем које су користили Срби и други инострани најамници у сукобу с Пољацима око Смоленска. Није довољно јасно у којој мјери се користила артиљерија против утврђених градова и да ли је било могућности да се приступи минирању градских зидина. Не треба сметнути с ума да је руска војска још у доба Ивана Грозног разарала зидине Казана 1552.године приликом његовог заузимања. Да ли су нападачи били у прилици да комбиновањем артиљерије и минирањем зидина присиле пољске браниоце Смоленска да се покоре!?

*№ 354. Подсјетник из Одјељења Иностраних послова о отпремању документа о броју иностраних и руских ратника*

„Љета 7140. јула 21. По господарево... указу, бојару кнезу Ивану Борисовичу Черкаском и дијаку (тј.ђаку-прим.М.П.Р.) Григорију Нечајеву. Господар...је наредио да буду у његовој господаревој служби у походу с бојарима и војводама, с М.Б.Шеином и са замјеником с.Арт.Вас.Измаиловим, иностранцима: Грцима и Србима и литванским и њемачким људима и свакојаким странцима ранијег доласка, који су претходно били у походима с бојарима и с војводама, и руским људима који су сад на војним вјежбама и њемачким пјешадинцима ранијег доласка, који се сада налазе у пјешадијској служби.

И по господареву...указу, бојару Кнезу Ив.Бор.Черкаском,



дијаку Гр.Нечајеву наређено да се пошаљу у Одјељење на дијаке, на думског Ивана Гавренева и Михаила Данилова спискове Грка и Срба и Литванаца и Њемаца и свакојаким иностранца ранијег доласка који су били преходно у походима с бојарима и војводама и руским људима који су сад на војним вјежбама, и Њемцима пјешадинцима колико их је са мушкетом (мушкета, мускета, стара војничка пушка XVI-XVII в. која се палила фитиљем, примј.М.П.Радусиновића), а колико с копљем, те колико је са стријелом и колико их има у оклопима, те колико је спискова послато по пуковима и четама ради упознавања, а колико ће господар наредити из овог броја ратника да се пошаљу у поход с бојаром, с М.Б.Шеином, с његовим замјеником, с Арт.Вас.Измајловим“ (Москов.Стат.Столб. № 76, лл 40-41).

### III

Шеин, руска племићка породица од 15-17.вијека, потиче од рода Морозових. Поменути Михаил Борисович Шеин (?-1634) није случајно изабран за запосједање Смоленска, јер је 1609-1611.бранио Смоленск од Пољака и пао у пољско заробљеништво, гдје је остао све до 1619.године.Као повјериво лице патријарха Филарета, оца цара Михаила Романова, водио је дипломатске преговоре.

Командовао је руском војском у руском –пољском рату у намјери да запосједне Смоленск, па да касније, у случају успјеха, крене према Бјелорусији и Украјини и окупи расуте руске земље око Москве. У дугим борбама руска војска је претрпјела велике губитке, а међу погинулима и рањенима били су Руси, Грци, Срби и Њемци. Након капитулације руске војске, заробљени Шеин је био погубљен од Пољака.

У овом документу се запажало да је састав руске војске још шароликији: поред Грка и Срба, помињали су се и покрштени Татари, затим муслимански казански и астрахански Татари, међу којима су били мурзе, нижи татарски феудалци и тахрани, виши феудалци турских народа који нису плаћали порез руској држави.

Осим њих, било је прилично ногајских Татара, а сви су из области Ставропоља, Ингушетије и Чеченије (од ногајских мурза потичу чувени руски кнезови XVI –XIX вијека Јусупови, који су примили православље и након тога се русификовали, њихов далеки потомак је био атентатор на Распућина-примј.М.П.Радусиновића).

Неки од ових Татара имали су чин ротмистра (коњичког капетана). Очигледно су се редови руске војске попуњавали из редова муслимана, поданика руске државе још од времена Ивана



Грозног. Истина, у доба „Смутноје времја“ (крајем 16. и почетком 17.вијека) та веза је ослабила да би се од 1613. године и доласка Романових поново учврстила. Све указује да се повећала и бројност муслиманских одреда и да је у том часу могла бити знатно већа него прије, па су неки дошли са Кавказа, а други са Волге. Присутни су били и Татари из Шацка (града основаног у 16.вијеку) и Арзамаса. Осим Татара, појавили су се и Власи (Румуни), те Угри (Мађари) и Молдавци (које су звали Мултјани). Од оних који су ушли у састав руске војске учавали су се донски и украјински козаци, предвођени есаулима (односно козачким капетанима). У овако хетерогеној војсци није било лако успоставити војничку дисциплину, неопходну свакој армији, па су се Руси досјетили да на чело коњице поставе иностране официре, вичне командовању. Ту етнички мјешовиту војску илустроваћемо још једним документом из „Посољског приказа“, уз једну важну напомену да се након Влаха, тј. Румуна помињу неки „Угри“. Овај назив, у најмању руку, изазива недоумицу. Руси су Мађаре звали „Венгри“, а тешко је вјеровати да етнички Мађари дошли баш у Русију и тако се представили руским думским писарима као „Угри“. Сам Будим је и највећи дио Мађарске од 1541. па све до 1686. био у турским рукама, па је тешко повјеровати да су се у тим временима Мађари (Угри) запутили управо у Московију (а не у хабсбуршку Аустрију која и им је и географски, па и вјерски ближа од Русије). Још мање је могуће да су се у руским редовима борили против Пољака, с којима су Мађари кроз дугу историју били у савезничким односима и нису међусобно ратовали. Највјероватније да су то били Срби који су рекли руском записивачу да су стигли „из Угарске“, па су их Руси, који су имали скучена знања о приликама ван својих граница, погрешно, из незнања, назвали „Угрима“. Ако пажљиво будемо ишчитавали шта је одговорио руски бојар М.Б Шеин добићемо потврду да се не ради о етничким Мађарима него управо о Србима из Угарске.

Истину за вољу, Посољски приказ је обављао функцију која је превазилазила оне активности које су биле у надлежности доцнијег Министарства иностраних дјела. Појавио се у доба цара Ивана Грозног 1549. и трајао све до времена Петра Великог 1720. године. Није се ограничавао само на дјелатности које се помињу у тим актима. Бавио се и откупом као и размјеном ратних заробљеника. Уз то, пружао је материјалну помоћ појединим странцима на њихову молбу. Ако додамо да је непосредно управљао и неким територијама руског југоистока, онда се запажа колике су биле његове припадљености. Чак је и владао над неким категоријама

лица који су служили у државној управи. Ако изузмемо цара, у московској држави није било државног органа који је имао већи утицај на руском тлу.

*№ 399. Одговор бојара М.Б.Шеина са помоћницима о одсутнима*

Бојар и војвода М. Б. Шеин са помоћницима у одговору, који је стигао у Одјељење 9.септембра, изјавили су „...наређено нам је из Можајска ићи у Вјазму<sup>3</sup> са свим ратницима којима је, по твом господаревом указу, наложено да будемо у твојој господаревој служби; а, по твом господаревом указу, наређено је да буду у твој господаревој служби с нама: Казанцима и племићима из градова око доње Волге и дјеца бојарска, и кнезови, и мурзе с новопокрштеним Татарима и Тарханима и шацким и арзамаским, кадомским кнезовима, и мурзама и Татарима, те иновјерцу ротмистру Николају Мустофину с Грцима, са Србима, с Власима (тј.Румунима-прим.М.П.Р.), с Угрима, с Молдавцима, Прокопију Мишевском, Јурију Кулаковском с четама, против Пољака с Литванијом<sup>4</sup>, те донским атаманом, есаулом и козацима украјинских градова<sup>5</sup> који су службено послати у пољску експедицију, те астраханске мурзе и ногајски Татари, с јуртовским и једисанским и астраханским стријелцима.<sup>6</sup> И Казанци, и из градова доње Волге, и шацки и арзамаски и кадомски и ротмистри иностранци, и донски, и украјинских градова, и сви људи астрахански ратници нису били у твојој господаревој служби код нас у Можајску до 8.септембра. А

3 Град Можајск у Московској области, познат од 1231. Тад се помиње Можајска кнежевина у саставу Черниговске кнежевине, а од 1303. дио Московске кнежевине. Код Можајска се одиграла 1812. Бородинска битка против Наполеона. Вјазма, Смоленска област, први помен 1239.године. Код Вјазме је 22.октобра/ 3.ноцембра 1812. Наполеоновој армији у повлачењу из Русије нанијет пораз.

4 У акту је нејасно написано, јер је Пољска с Литванијом у доба пољског краља Владислава IV водила 1632–1634. рат против Русије. Иако је Русију предводио неодлучни цар Михаил Фјодорович, утицајнији је био његов отац, енергичнији и предузимљивији патријарх Филарет, који је од 1619–1633. практично водио Русију. Руска војска је тада осујетила пољске претензије на руски пријесто.

5 Стријелци су постојали и прије цара Михаила Романова, само је он знатно повећао њихов број. Они су постали стајаћа војска, а при доцнијој опсади Смоленска 1654. у доба цара Алексеја Михаиловича обучавали су се по савременим европским војним правилима, док су им официри били Енглези и Шкотланђани.

6 Украјина се тек под вођством Богдана Хмелњичког отргла од Пољске и 1654. године сјединила с Русијом у доба цара Алексеја Михаиловича (1629–1676, цар од 1645. године). Руски цар је успио да врати Русији Смоленск и Сјеверне земље. Угушио је низ селачких устанака, међу њима и највећи под вођством Стјепана Разина. За вријеме његове владавине дошло је до раскола у руској цркви, а присталице старог обреда, иако знатно малобројније, сачувале су своје присуство до данас у руском друштву, не напуштајући стари обред.

ако још нема племића и дјеце бојарске и свих ратника који би дошли на твоју господареву службу код нас у Можайск, послаћемо их теби, господару, одмах“ (Москов.ст.столб, № 76, лл.283-284).

#### IV

Јурте, које се помињу, најчешће су била номадска шаторска насеља у европском и азијском дијелу Русије (већином код муслиманских номада). У провинцијском рјечнику ријеч јурт је означавао и парцелу козачког села.

Руски историчар Нил Алексанрович Попов (1833–1891), члан Перербургске академије наука (1883) био је и руководилац Московског архива Министарства правде. Бавио се и руско-српским односима, ослањајући се махом на руске и српске изворе који су му били доступни, и објавио је значајне монографије о поменутих везама почев од Карађорђевог времена до краја Кримског рата 1856. године. Под његовом редакцијом, у издању Академије наука, објављени су драгоцјени акти из времена Московске (Акты московскаго государства, Московский стат.столб. 1571-1634, т.1, Санктпетербург 1890, стр. 362, 390, 526-527). Овај акт државне канцеларије, који дајемо у преводу, највише говори о финансијским и животним условима у којима су живјели најамници, међу које можемо убројати и Србе. Сви они су били распоређени у чете и пукове.

Може се разазнати да су Њемци, у међувремену, знатно напредовали, да су добили официрске чинове, да су у руској армији заступљени у већем броју и стари и нови њемачки пуковници, чак неки од њих припадали су рејтерској тешкој коњици (присутној у Европи још у 15.вијеку да би се у Русији усталила у 17.вијеку) или драгунима (драгонима), војницима који би у почетку битке сјахали с коња, доцније су постали род коњице који се није разликовао по другој осим по униформи. Значајан дио Њемаца пристигао је из Пруске, а поњемчени и ратоборни Пруси су били на гласу по дисциплини, чак су ту своју склоност ка муштрању војника пренијели на доцнију њемачку војску. Уз то, ови Њемци су махом били протестанти који нису скривали своју нетрпељивост према католичким Пољацима. Они нису испољавали одбојност према православљу. Понеки од њих су се оженили Рускињама, примивши православље. Потомство ових ратника се асимиловало, љубоморно чувајући своје некадашње њемачко презиме. Упадљиво је, у руским документима, да су постепено изостала помињања

Татара и других муслиманских народа, њих није ни красила нека дисциплина, а још нису били орни да гину у руској армији. У том погледу се разликују од козака и њихових атамана са Дона и Јајцка (на Уралу). Козаци се нису одликовали већом дисциплином, али су знали да покажу неочекивану војничку иницијативу и да збуне противнике успјешним препадима и смјелим ударима. Не треба сметнути с ума да су недовољно дисциплиноване муслиманске трупе нерадо прихватиле команду иностраних официра., па су их руски команданти, без много предомишљања отпуштали из војне службе. Али православни Грци, Срби и Румуни стајали су и даље у редовима руске војске, не показујући нетрпељивост према команди и официрима од који су неки били и неруског поријекла, па нису забиљежени случајеви да се припадници ових народа, осим из оправданих здравствених разлога, удаљавају из војне службе. Тако је руска армија, упркос хетерогеном етничком саставу, постајала све компактнија, па самим тим све мобилнија и борбенија. Очеvidно је да су се Руси почели да угледају на праксу аустријске армије, гдје присуство Срба није било занемарљиво. Стога су Србе позивали у руску војску и у наредним деценијама.

Више је него видљиво да су се Грци и Срби појавили у руској армији и прије 1630.године, а да су им се Њемци и Румуни придружили касније. У овој царској повељи (грамоти), написаној 28.септембра 1733. није било јасно да ли су Грци и Срби служили у подједнакој мјери у коњици и у пјешадији. Руси су, нема сумње, радо примали у војну службу Србе и Грке, припаднике поробљених, осиромашених православних народа, пружајући им услове за опстанак. Истовремено, Руси су преко Грка и Срба могли да добију корисне, драгоцјене обавјештајне податке о приликама у Турском царству. А управо су Турци понекад надирали, удружени с кримским Татарима, угрожавајући јужне руске границе. У царском акту веома детаљно је описано материјално стање страних најамника. С тим у вези, подробно су побројани различити новци ,за плаћање различитих најамника, који су били у свакодневной употреби на тлу Московије, тј. Московске Русије.

У једном документу је бачена свјетлост на чињеницу да руски цар ништа није препустио случају како би заштитио пошиљку с новцем којим се плаћала војска.

Експедицију с новцем пратило је јако наоружано обезбјеђење како би новац из царске благајне, без ризика, стигао на одредиште код руске војске која је опсједала Смоленск. Неиспуњавање или кашњење са новчаним обавезама према најамницима могло је да

доведе до незадовољства најамника, па и тежих ,непредвидивих последица, те је руска команда бринула о томе. Посебно су награђени донски и уралски козаци, јер је повећана и њихова улога у борбама. Ни Пољаци, са своје стране, нису сједили мирно. Они су утврђивали Смоленск, спремајући се за одбрамбену дуготрајну опсаду. Истовремено су довлачили нова појачања из католичке Литве. Сами Литванци су се прибојавали упада кримских Татара.

Ипак, уочавала се велика празнина у руским документима кад се ради о породичним приликама страних најамника. Шкрто се говори или се често прећуткује да ли ратници имају жене и дјецу и у каквим условима живе, па је могуће да су такви подаци лоцирани ван Посољског приказа. Немогуће је да су сви најамници били неожењени, али није искључено да су многи оставили своје породице ван Русије. Ни Срби нису били изузетак. С друге стране, немогуће је да су најамници, у предасима између битака, водили аскетски живот и да нису ступали у ванбрачне везе које су се завршавали и склапањем брака. Тим прије што руска млада није морала да мијења ни вјеру. И за Руску цркву такав брак је био добродошао. Осим тога, Срби су, у односу на друге православце, предњачили у контакту с Русима. Језички знатно ближи, често подударних обичаја, уз то вјерски идентични, брже су се привикавали на руско тло. Србима није била туђа ни царска титула која се и код њих сачувала у далеком историјском памћењу. Стога је асимилација Срба у Русији текла ненасилно. Веће препреке су имали страни најамници неправославци, јер су често били без богомоља и својих духовних пастира. На животної раскрсници су морали да бирају између приступања православљу или остајући у пређашњој вјери. Остајући вјерни Католичкој цркви, увијек су изазивали подозрење у руској врхушки. Још је било живо сјећање на доба кад су Пољаци доминирали у Московији и упињали се да руску државу преобразе у католички привјезак или празну православну љуштуру. Владари Русије из династије Рјуриковича, чак и у доба доминације Монгола, кад су били вазали ових освајача, употребљавали су титулу великог кнеза, а доцније титулу цара и великог кнеза. Овог су се придржавали, чувајући стару традицију, и доцнији государи из династије Романових. Занимљиво је да су , ако је било више царева браће, титулу великог кнеза носила и сва царева браћа. Тако је Русија, насљеђујући Кијевску Русију, дописала царско име и двоглавог орла преузетог из Византије.

*№ 555. Господарева грамота бојару М.Б.Шеину са помоћницима о пошљици новца у пукове за издржавање ратника.*

„Од цара и великог кнеза све Русије...(изостављамо дугачку пуну титулу руског монарха) Михаила Фјодоровича нашем бојару и војводама, М.Б.Шеину са помоћницима. По нашем указу упућено из наше благајне к вама у пукове под Смоленском с Григоријем Кушељовим с подчињеним, са Јуријем Тјутчевом с помоћницима, на њихов рачун за издржавање њемачким старим и новим пуковницима, и рејтерском пуковнику и капетанима, и ротмистром и свакојаким начелницима, и рејтерима и драгунима, и њемачким и руским војницима, и Грцима, и Србима, и Власима (односно данашњим Румунима-пр.М.П.Р.), и донским и јајцким атаманима, и есаулима и козацима на октобар мјесец 47073 рубаља 14 алтина<sup>7</sup> и 4 новчића<sup>8</sup> и с тим да је дато од наше награде за исхрану нашој бојарској дјечи и козацима и слободним људима два новчића по човјеку дневно. А под Смоленск у нашу службу послат је начелник стријелаца Сергеј Левашов с заповјешћу, коме је од нас наређено Сергеју Левашову да заједно с нашом државном благајном, а са Григоријем Кушељовим и њему подчињеним у нашој државној ризници, да буду спремни педесет стријелаца без одлагања по заповијести Сергеја Кушељова. А чим Григориј Кушељов и њему подчињени дођу са државном благајном у Дорогобуж<sup>9</sup>, одмах им је наређено да упуте поруку у пукове с посебним гласником.

А чим к вама дође наша грамота, а Григориј Кушељов из Дорогобужа вам пошаље поруку да су они стигли са нашом државном благајном, то би ви, како сте обавјештени и како налаже ситуација, послали војнике у сусрет нашој државној благајни ради безбједности, онолико колико сматрате за потребно, како би Григориј Кушељов и помоћници с овом нашом државном благајном могли доћи под Смоленск без страха (ово потврђује да је царска канцеларија настојала да новац за војску мора да има оружану пратњу како би стигао до ратника, јер је постојала потенцијална опасност да конвој с новцем падне у засједи у руке разбојника који су вребали такав плијен-примј.М.П.Радусиновића). И што би

7 Алтин (турски алтин-злато), турски дукат, цекин. Руска монета алтин појавила се од 15. вијека, а од 1654. то је био бакарни новац, да би од 1704. то име носио и руски сребрни новац.

8 Од 13. вијека у Русији се ковао новац рубаљ или рубља, а тек од 16.вијека појавила се копејка. Денги се руски зове новац, али кад се набрајају у бројевима рубље, алтини и денги, тад ријеч „денги“ означава новчић.

9 Дорогобуж, мјесто познато од 11. вијека. Пристаниште на ријеци Дњепар у Смоленској области.

унапријед за новембар мјесец било довољно потребног новца за издржавање пуковницима и њемачким старјешинама, и рејтерима, и драгунима, и руским и њемачким војницима, и Грцима, и Србима, и Румунима, и донским и јајцким атаманима и козацима, како би у нас за октобар остала резерва новца, и што би ви нама одговорили и послали попис, а Григорија Кушељова и њему подчињене, Јурија Тјутчева с помоћницима, кад они предају извјештај о обрачуну наше државне благајне, који би упутили к нама у Москву. Писано у Москви љета 7142.године, 28.септембра“ (Москов.ст.столб. № 90, лл.178-182).

\*Смоленск се први пут помиње 863. године, од 12. вијека је у саставу Смоленске кнежевине, док је од 1404-1514. у саставу Велике кнежевине Литве, па је 1611-1667. дошао у састав Пољске (Реч Посполита). Руси су у доба владавине Михаила Романова безуспјешно покушали да потисну Пољаке из Смоленска, није им помогло ни присуство страних најамника (Грци, Срби и Њемци). Повратак Смоленска у састав Русије пошло је за руком цару Алексеју Михајловичу 1667. године. (Акты московскаго государства...№ 321, с.341) .

## РЕФЕРЕНЦЕ

- АВПР, Архив внешней политики России, Сношение с Сербией  
ЦГАДА, Центральный государственный архив древних актов, Моск.  
стат. столб 1551-1634.  
ПСЗРИ, Полное собрание законов Российской империи, т.1-45,  
СПб.1830.  
Н.А.Попов, Акты московского государства, т.1, СПб.1890.  
Соловьев С.М. История России с древнейших времен, т.9, издание  
второе, Москва 1866, 388-391.



**Milorad P. Radusinović**  
*Belgrade*

## **SERBS IN THE ARMY OF TSAR MIHAIL ROMANOV 1628–1633.**

### **Resume**

In the time of Tsar Mikhail Romanov 1628–1633. foreign mercenaries (Germans, Greeks, Serbs, Romanians) fought in the Russian army,. Serbs, regardless of whether they came from Austria or Turkey, took part in the fighting, together with Russians and other foreigners, against Poles and Lithuanians around Smolensk. Nevertheless, the long-term struggles for Smolensk to become part of Russia again gave results only in the time of Tsar Alexei Mikhailovich in 1667.

**Keywords:** Tsar Mikhail Fyodorovich, Duke Mikhail Borisovich Shein, Greeks, Serbs, Lithuanians, Germans, Poles, Cossacks

---

\* Овај рад је примљен 20. априла 2022. године, а прихваћен за штампу на састанку Редакције 9. маја 2022. године.